

Research Paper

The role of human rights rules in regulating international investment contracts

Mahmoud Namdar¹, Behshid Arfania^{*2}, Mofidian Sharare³

1. PhD student of Public International Law, Faculty of Law, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Associate Professor, Department of Private Law, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Private Law, Faculty of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 261-281

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: Contract
regulation, investment
contracts, human rights.

Abstract

Today, one of the most prominent topics discussed in the legal community is human rights, which is linked to challenging examples such as investment contracts, creating a new approach that has affected both domestic and international regulations. Especially since this important issue cannot be explicitly observed in bilateral or multilateral investment agreements. However, conditions such as the right to work, the right to education, the right to life, environmental restrictions, and such things can be regulated in line with the rules of human rights. The research shows that the inclusion of human rights rules in investment contracts and giving them an identity is well known. This issue can be seen in the light of the approach of various international institutions, either commercial or arbitration. The findings show this fact; Because today international treaties and documents are a key tool in the strategies of most countries, especially developing countries, to attract foreign investment. So, it is clear that these treaties play an increasing role in expanding human rights rules in investment contracts. Therefore, by recognizing the aforementioned rules in the process of setting up investment contracts, in case of ambiguity, they should be analyzed in the direction of human rights principles. This issue causes the contractual terms and lawsuits to be interpreted in the dispute resolution authorities with issues outside the contract and with the color of human rights in order to protect the interests of the indigenous peoples and the residents of the capitalized lands.

Citation: Namdar, M; Behshid, A & Mofidian, S. (2024). **The role of human rights rules in regulating international investment contracts**. Geography(Regional Planning), Special Issue, Number 2, 261-281.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.280721.3014

* Corresponding author: Behshid Arfania, **Email:** bearfania@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The best tool to earn money and enter poor countries was economic and industrial investment and services, which the vast need of investing countries to invest, especially after the discovery of primary rich resources such as oil, stone, iron, bauxite, etc., invited It made foreign companies necessary for investment.

But there were many problems in the way of investment and knowledge transfer, one of the most important of these problems is the uncertainty of the foreign investor due to reasons such as investment risk and confiscation, non-compliance with the provisions of the investment contract, and non-compliance with the procedure, etc. In order to solve the concerns of the investor and the host country, the solution is to draw up the investment contract correctly, which takes into account all aspects, and in the future, block the escape route of the contracting parties from the commitments made, and consider all aspects in the drawing up of the contract. It should not be interpreted contrary to the investment contract.

Whether all the rules of human rights are taken into consideration or the rules of human rights that are defined under international law is the meaning of the opinion.

Issues such as maintaining public health, the environment, labor standards, etc. are issues that were traditionally considered in the past, but issues such as corporate social responsibilities, cyber rights and obligations, fair treatment, illegal expropriation, access To justice and legal process, not denying justice in criminal, civil and administrative proceedings in accordance with the main legal systems of the world is one of the most important and important cases in recent years. Protecting the health of animals and plants is also something that has been given special attention in recent years, which of course can be examined under social responsibilities.

Methodology

This research is fundamental in terms of its purpose and descriptive-analytical in terms of the nature of the method.

Results and Discussion

This bank is an international financial institution that grants loans to the governments of low and middle income countries in order to pursue capital projects. This center includes two institutions: the International Bank for Reconstruction and Development and the International Development Association. The World Bank is part of the World Bank Group and forms one of the three pillars of Bretton Woods. The main purpose of the World

Bank is to provide loans for the development and expansion of production plans of those developing countries that are members of the bank. These loans are for purposes such as the implementation of drinking water piping projects, education and also the implementation of general construction programs, including the import of industrial goods. Only members of the International Monetary Fund can become members of the World Bank. On the other hand, the first condition for membership in the International Development Institute and the International Financial Institution is membership in the World Bank. Iran is one of the participating members in the Bretton Woods conference and as a result is considered one of the founders of the World Bank, which officially became a member of the World Bank in 1324. Among the stated goals of this organization is that the World Bank was established with the motive of reducing poverty.

Apart from the structural discussion of the World Bank, its connection is wide in the extension of human rights rules in investment contracts that may be made through the financing of this institution. It is a fact that human rights are at the core of the World Bank's mandate. In light of this approach, the Bank's mission as currently defined includes poverty reduction through economic growth and social equality. This concept of poverty reduction has a prominent human rights dimension.

Conclusion

In the regulation of investment contracts with human and international rights, in principle, things should be taken into account that both the investor and the investee and the host government will benefit from them and the least problems and complications will be caused in the future.

Countries should understand this important issue that the world is changing rapidly and they cannot expect international companies to invest with the laws and regulations that have not been updated; Delay in these cases, especially for countries with natural potentials and rich underground resources, can lead to irreparable losses.

Large international companies do not want to accept the risk of investing in developing countries, and this issue seems logical and has no problems. Therefore, the best and easiest way is to insert new human rights rules, especially new generations of human rights such as solidarity rights. It should be accepted that this generation of human rights can be more in the interests of the host country, and in this sense, they should be given special consideration in setting up investment contracts. Things like preserving the environment and related rights, such as preserving the bed and sub-bed resources and living organisms of the seas and oceans, protecting oil and petrochemical pollution, preserving gas

resources and preventing its wastage, which can be included in the indicators related to the right to development. should be taken into account, and with the clear implementation of investment contracts, it can have significant benefits in order to avoid disputes and possible conflicts.

In investment contracts, the clauses related to the solidarity rights and social responsibilities of the parties can be mentioned or included in the clause of special conditions so that in case of disputes, dispute resolution centers can solve them without any ambiguity.

References

1. Ahad Qolizadeh (1999). Getting to know the multilateral investment guarantee agency MEGA, Political-Economic Magazine, Vol. 142-141, p. 160. Article 15 of the Convention. [In Persian]
2. Akhwan Zanjani, Dariush (2007). Globalization and Foreign Policy, Tehran: Ministry of Foreign Affairs Printing and Publishing Center, Volume 1. [In Persian]
3. Boulanger, Jean. (1997). The general principle of law and subject law, Tejme Alireza Mohammadzadeh Vadghani, Journal of Faculty of Law and Political Sciences of Tehran University, 26 (1058). [In Persian]
4. Brownsword, R. (2001). Human Rights in Private Law, edited by Daniel Friedman and Daphn Barak-Erez, Oxford and Portland Orgeon: Dr. Hart Pub.
5. Bustani, Ahmed. (2012). Two narratives of the universality of human rights: a hermeneutic perspective, Human Rights Quarterly, 8 (15). [In Persian]
6. Chirwa, D. M. (2006). The Horizontal Application of Constitutional Rights in a Comparative Perspective, Law, Democracy & Development University of Cape Town, Vol 10, No 2.
7. Collins, H. (2012). On the (In)compatibility of Human Rights Discourse and Private Law, vol.7, London: LSE Law (Society and Economy Working Papers).
8. Colombi C. (2010). Aurelia; Party Automony as a Fundamental Right in the European Union, European Review of Contract Law, vol. 3, 6 ERCL.
9. Dadger, Yadaleh; Naji Maidani, Ali Akbar. (2002). Indicators of economic globalization and Iran's situation, Research Journal of Commerce, 8 (29). [In Persian]
10. David, Rene; Spinozzi, Cami Joffre (2007). An introduction to comparative law and two major contemporary legal systems, translated by Hossein Safaei, Tehran: Mizan publishing house. [In Persian]
11. Habibi Majandeh, Mohammad. (1379). Philosophical foundations of human rights, Nama Mofid, 6 (2). [In Persian]
12. Hajipour, Morteza. (2016). The impact of fundamental human rights on freedom of contract, Private Law Research Quarterly, 6 (20). [In Persian]
13. Hammadi, Abdullah. (2001). Maw Mazaher of Globalization, translated by Abdallah Nekonam al-Gadi, Hamshahri, 7 (2243). [In Persian]
14. Jafari Langroudi, Mohammad Jafar (1996). Introduction to Tehran Law: Ganj Danesh Library. [In Persian]
15. Jones (2012). The Philosophy of Rights (Rights) Basics, Nature, Territory, Content and Inadequacies, translated by Mushtaq Zargosh and Mojtaba Hemati, Tehran: Mizan Publications. [In Persian]
16. Kant, Immanuel (2013). Philosophy of Law, translated by: Manouchehr Saneyi Derebidi, Tehran: Naqsh and Negar Publications. [In Persian]
17. Katouzian, Nasser (2011). The general rules of contracts, the concept of contract-contracting and the validity of "Trazi" contract, Tehran: Publishing Company. [In Persian]
18. Maliki, Mustafa (2016). The possibility of deprivation of rights related to personality in Iranian jurisprudence and law, Quarterly Journal of Law Studies, 2 (15). [In Persian]
19. Maria Niemi, H. (2022). The Use of Human Dignity in Legal Argumentation: An Analysis of the Case Law of the Supreme Courts of Finland, Nordic Journal of Human Rights, Volume 39, Issue 3.
20. Olomi Yazdi, Hamidreza; Babazada, Babak (1986). Methods of contract interpretation in the legal system of Iran and England, Law Research Quarterly, year 12, no. 29 [In Persian]

21. Parvin, Farhad; Rudpashti, Azim Akbari. (2012). A comparative approach in the laws governing contracts, *Judicial Law Journal*, No. 82. [In Persian]
22. Safai, Hossein (2019). General rules of contracts, preliminary course of civil rights, Tehran: Mizan Publications. [In Persian]
23. Sérgio Pereira Leite. (2001). Human Rights and the IMF, A quarterly magazine of the IMF, Vol 38, N 4.
24. Singer, Peter, (2007). One World: The Ethics of Globalization, translator: Mohammad Azadeh, Chab: Prime, Tehran, Ney Publishing. [In Persian]
25. Skini, Rabia (2016). Commercial law, generalities, commercial transactions, merchants and organization of commercial activity, Tehran: Samit Publications. [In Persian]
26. Skini, Rabia, (1365), legal sources of international commercial sales, *Law magazine*, number 7. [In Persian]
27. Strickland H. (1991). The state action doctrine and the Rehnquist Court, 18 *Hastings Constitutional Law Quarterly*.
28. Sturmer, M. (2017). How Autonomous Should Private Law Be? *Elements of private Law Constitution*, in *European Contract Law and Charter of Fundamental rights*, edited by Hugh Collins, Itersentia: CambridgeAntwerp-Portland.
29. Trstenjak, Verica, Petra Weingerl. (2016). The Influence of Human Rights and Basic Rights in Private Law, Cham Heidelberg New York Dordrecht London: Springer International Publishing Switzerland.
30. United Nation Industrial Development Organization. (1996). *Manual ON Technology Transaction Negotiation*, Unido Publication, Vienna.
31. Young, Musa (1948). *Fundamentals of Law*, Tehran: Rangin Press, Tehran.
32. Zamani, Qasim, Bluri, Peyman. (2014). Accountability of World Bank and International Monetary Fund in Human Rights, *International Law Journal*, 52. [In Persian]
33. Zamiran, Mohammad; Ebadi, Shirin (1996). Tradition and modernity in Iranian law, Tehran: Ganj Danesh. [In Persian]

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

ویژه‌نامه، شماره ۲، زمستان ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

نقش قواعد حقوق بشری در تنظیم قراردادهای سرمایه‌گذاری بین‌المللی

محمود نامدار: دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

بهشید ارفع‌نیا*: دانشیار گروه حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

شراره مفیدیان: استادیار، گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
شماره صفحات: ۲۸۱-۲۶۱ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید	امروزه یکی از برجسته‌ترین موضوعات مورد بحث در جامعه حقوقی، حقوق بشر است که پیوند آن با مصادیق چالشی چون قراردادهای سرمایه‌گذاری رویکردی نوین را ایجاد می‌کند که هم مقررات داخلی و هم مقررات بین‌المللی را تحت تأثیر قرار داده است. خصوصاً اینکه نمی‌توان به صورت صریح این موضوع مهم را در موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری دو یا چند جانبه مشاهده نمود. با این حال شروطی چون حق بر کار، حق بر آموزش، حق حیات، محدودیت‌های زیست محیطی و مواردی از این دست قابلیت تنظیم در راستای قواعد حقوق بشری را دارند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد درج قواعد حقوق بشری در قراردادهای سرمایه‌گذاری و هویت بخشی به آنها به رسمیت شناخته شده است. این موضوع را می‌توان در پرتو رویکرد نهادهای مختلف بین‌المللی اعم از بازرگانی و یا داوری مشاهده نمود. یافته‌ها بیانگر این واقعیت است: از آنجایی که امروزه معاهدات و اسناد بین‌المللی ابزاری کلیدی در استراتژی‌های اکثر کشورها، به‌ویژه کشورهای در حال توسعه، برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی هستند. پس واضح است که این معاهدات نقش فزاینده‌ای در توسعه قواعد حقوق بشری در قراردادهای سرمایه‌گذاری ایفا می‌کنند. بنابراین باید با به رسمیت شناختن قواعد مزبور در فرایند تنظیم قراردادهای سرمایه‌گذاری در صورت ابهام، آنها را در جهت اصول حقوق بشری تحلیل نمود. این موضوع موجب می‌گردد شروط قراردادی و هم طرح دعوی در مراجع حل و فصل اختلاف با موضوعات خارج از قرارداد و با صبغه حقوق بشری در جهت حفظ منافع مردمان بومی و ساکنان سرزمین‌های سرمایه‌پذیر تفسیر گردد.

استناد: نامدار، محمود؛ بهشید، ارفع‌نیا؛ مفیدیان، شراره (۱۴۰۲). نقش قواعد حقوق بشری در تنظیم قراردادهای سرمایه‌گذاری بین‌المللی. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ویژه‌نامه، شماره ۲، ۲۸۱-۲۶۱.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.280721.3014

* Corresponding author: Behshid Arfania, Email: bearfania@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقدمه

از دوره ای که اقتصاد از شکل سیاسی خارج گردید و کشورها ناگزیر به ارتباط با یکدیگر شدند ورود بخشهای وسیعی از سرمایه گذاری ها به کشورهای مختلف آغاز شد.

اگرچه کشورهای متروپل و صاحب سرمایه در گذشته به شکل کاملاً نابرابر و استعماری در کشورهای فقیر و عقب مانده حضور داشتند ولی با ورود به قرن بیستم روابط بین کشورها دچار تغییرات گسترده ای گردید. این تغییرات پس از جنگ جهانی اول و ویرانی گسترده آن، کشورها را بر آن داشت تا به مزیت دانش و فن آوریها آگاه شوند.

در ابتدای قرن بیستم ورود سرمایه و تکنولوژی به کشورهای فقیر عمدتاً به شکل استعماری و در جهت نیازهای قدرتهای جهانی بود ولی با نزدیک شدن به اواسط قرن بیستم و خصوصاً پس از جنگ جهانی دوم و تشکیل سازمان ملل متحد و سازمانهای وابسته به آن عمدتاً کشورهای قدرتمند به دنبال روشهای به روزتر و به ظاهر مشروع در جهت ورود به کشورهای فقیر و کمتر توسعه یافته بودند.

بهترین ابزار برای کسب درآمد و نیز ورود به کشورهای فقیر، سرمایه گذاری اقتصادی و صنعتی و خدماتی بود که نیاز گسترده کشورهای سرمایه پذیر، به سرمایه گذاری خصوصاً پس از کشف منابع غنی اولیه نظیر نفت و سنگ و آهن و بوکسیت و غیره، دعوت از شرکت های خارجی را برای سرمایه گذاری ضروری نمود.

اما معضلات زیادی در راه انتقال سرمایه گذاری و دانش وجود داشت که یکی از مهمترین این مشکلات عدم اطمینان سرمایه گذار خارجی به دلایلی مانند ریسک سرمایه گذاری و مصادره و عدم رعایت مفاد قرارداد سرمایه گذاری و عدم رعایت آیین دادرسی و غیره می باشد. برای رفع دغدغه های سرمایه گذار و کشور میزبان چاره در تنظیم درست قرارداد سرمایه گذاری بوده که همه جنبه ها را در نظر بگیرد و در آینده راه فرار متعاهدین از تعهدات انجام شده را مسدود نماید و در تنظیم قرارداد همه جنبه ها را در نظر بگیرد تا تفسیری برخلاف قرارداد سرمایه گذاری از آن صورت نگیرد.

آیا همه قواعد حقوق بشری مورد توجه قرار می گیرند یا قواعد حقوق بشری که در ذیل حقوق بین الملل تعریف می گردد منظور نظر می باشد.

مواردی مانند حفظ سلامت عمومی، محیط زیست، استانداردهای کار و غیره مواردی است که به طور سنتی از گذشته مورد توجه قرار می گرفت، لیکن مواردی از قبیل مسئولیت های اجتماعی شرکت ها، حقوق سایبری و تعهد، رفتار عادلانه، سلب مالکیت غیرقانونی، دسترسی به عدالت و روند قانونی، عدم انکار عدالت در دادرسی کیفری و مدنی و اداری مطابق با نظامهای حقوقی اصلی جهان از موارد مهم و مورد عنایت در سالهای اخیر می باشد. محافظت از سلامت حیوانات و گیاهان نیز مواردی است که در سالهای اخیر توجه ویژه ای به آن مبذول گردیده که البته در ذیل مسئولیت های اجتماعی قابل بررسی است.

مبانی نظری

جهان شمولی حقوق بشر

مبانی جهانشمولی حقوق بشر را می توان در بازخورد با مقررات و حقوق عادی کشورها جستجو نمود. یعنی همانطور که برخی مقررات و معاهدات و کنوانسیون ها می تواند بر روند متحد الشکل نمودن قوانین دخالت نماید می تواند مبنای حقوقی جهانشمولی حقوق بشر را ایجاد نماید. بنابراین در پرتو این مهم می توان مبنای حقوقی جهانشمولی حقوق بشر را در قالب مقررات مدنی و کیفری و ... مشاهده نمود. همانطور که مبنای فلسفی این مقوله را می توان در عرصه ای وسیع از پندارها و نگرش ها و تراوش های ذهنی عصری جستجو نمود که از اخلاق گرایی افلاطونی طی طریق نموده و نهیلیسم نیچه ای را در پندار «مردن خدا» یافته است. جهانی که گلوبالیسم افراطی را کم کم پس می زند و به سمت ملیت گرایی افراطی فاشیست محوری می رود. به هر حال به نظر می رسد جهانی کاملاً متفاوت از نظام وستفالی در حال شکل گیری است.

جهان شمولی حقوق بشر مفهومی حقوقی و فلسفی در بازخورد با قراردادهای

انسان ها یا جهانی شدن را نمی‌شناسند و یا اینکه صرفاً تحت تأثیر منفی امواج آن قرار گرفته‌اند. اگر تلاش برای عرضه تصویر و تبیین جامع از فرآیند جهانی شدن نیاز و ضرورتی استراتژیک نباشد، دست کم می‌توان گفت که ضرورتی اخلاقی است که از رسالت جامعه‌شناسی برمی‌خیزد. جامعه‌شناسی که همواره و به طور پنهان و آشکار دغدغه‌ای اخلاقی داشته و مدعی جستجوی منابع و راه‌هایی برای پیشبرد و تسریع فرآیندهای بشر بوده، باید به انسان‌ها بیاموزد که در فرآیند تحلیل رفتن نهادهای سنتی امنیت و هویت بخش (به ویژه دولت) و ادغام در شبکه‌های غیر شخصی و سیال قدرت (ثروت و اطلاعات) چگونه ابزارهای جدیدی برای کسب امنیت اجتماعی و سیاسی پیدا کنند و یا حداقل نیاز به چنین ابزارها و تدبیرهایی را توصیه کند. این بند قصد دارد در جهت تبیین و تنویر هر چه بهتر و بیشتر ابعاد مختلف پدیده جهانی شدن مصادیقی را که در بازخورد با حاکمیت ها و قدرت آنها می‌تواند وجود داشته باشد بیان نماید. جنبه اقتصادی جهانشمولی حقوق بشر در قالب سازمان های بین المللی چون فائو نمود می‌یابد. بنابراین در بسیاری از تئوری ها و تعاریف جهانی شدن بر وجه اقتصادی فرایند جهانی شدن تاکید شده و نظریه پردازان زیادی، وجه قالب جهانی شدن را اقتصادی می‌دانند. از نظر آنها گرچه جهانی شدن بسیار فراگیر است و بر همه جنبه های زندگی اجتماعی تاثیر می‌گذارد، اما آشکارترین و مهم ترین مصادیق آن به حوزه اقتصاد اختصاص دارند. فرایند جهانی شدن اقتصاد با نوسان ها و فراز و نشیب هایی همراه بوده است.^۱ دهه های پایانی قرن نوزدهم و سال های آغازین قرن بیستم، زمان شکوفایی یکی از جنبه های اصلی جهانی شدن اقتصاد بود. در این دوره حجم بازرگانی بین المللی به نحو بی سابقه ای افزایش یافت و سرمایه داری جوان، گام های بلندی در راستای تبدیل جهان به بازاری واحد برای فروش محصولات تولیدی خود برداشت ولی هنوز چندسالی از عمر این نظام در سده بیستم نگذشته بود که دچار بحران شد و تشدید این بحران به دو جنگ جهانی منجر شد. بنابراین از شروع جنگ جهانی اول تا پایان جنگ جهانی دوم، تحت تاثیر جنگ و ملی گرایی اقتصادی، رشد همگرایی اقتصاد بین الملل سیر نزولی پیدا کرد.^۲

بازخورد جهانی شدن حقوق در کنار جهانی شدن اقتصاد پیوندی ناگسستنی را با توجه به حاکمیت ها ایجاد می نماید. شاید در سال های اخیر ایران از جمله کشور هایی باشد که جرایم اقتصادی گسترده، منابع مالی و غیر مالی عظیمی را از آحاد مردمانش محروم نموده است. برخورد حاکمیت با این مقوله با سنجشی معقول و خرد ورزانه می تواند اهمیت جهانی شدن را در این بعد مشخص نماید. شاید مفهوم جهانی شدن اقتصاد را در پویایی آن تفسیر نمایند، اما این پویایی اگر مبنایی بر سنجش جرم در منطقه و ناحیه ای از جهان ایجاد شده باشد، نه تنها مشروعیتی نداشته که شیوع آن باعث بی نظمی و انحطاط نظامات سیاسی می گردد. از طرف دیگر جهانی شدن اقتصاد در مواجهه با شرکت ها پدیده ای نوظهور را در قالب شرکت های چند ملیتی ایجاد می نماید، که آثار و اعمال حقوقی این شرکت ها از جمله طرح دعاوی به طور فزاینده ای به شاکله و چارچوبهای متعارف حقوقی بستگی دارد.^۳

جهانی شدن در زبان فارسی معادل «Globalization» در زبان انگلیسی در نظر گرفته شده است. در زبان عربی نیز کلمات «العولمة» و «الکوبة» معادل جهانی شدن و یا جهان گرایی ترجمه شده‌اند که عمدتاً کلمه «العولمة» مورد استفاده قرار می‌گیرد.^۴ جهانشمولی حقوق بشر بر مبنای فرمالیستی تفسیر می‌شود و طیف گسترده ای از روایت های مدرن از اصول جهانی حقوق بشر متأثر از این دریافت از جهانشمولی هستند که با خالی کردن اصول از هرگونه محتوای ارزشی و محلی می‌کوشد جهانشمولی آن را تضمین کند.^۵

با این حال حامیان فلسفی حقوق بشر ضرورتاً متعهد به فرمی از جهان‌شمول‌انگاری (یونیورسالیسم) اخلاق هستند. حقوق بشر به عنوان آموزه و اصل اخلاقی جهان‌شمول دانسته می‌شود. با این حال جهان‌شمول‌انگاری اخلاق از دیرباز مورد انتقاد نسبی‌انگاران

۱. دادگر یداله، ناجی میدانی علی اکبر، (۱۳۸۲)، شاخص های جهانی شدن اقتصاد و موقعیت ایران، پژوهشنامه بازرگانی، دوره ۸، ش ۲۹، ص: ۱۲۳

۲. اخوان زنجانی، داریوش، ۱۳۸۷، جهانی شدن و سیاست خارجی، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، جلد ۱ ص ۷۲

۳. سینگر، پیتر، (۱۳۸۷)، یک جهان: اخلاق جهانی شدن، مترجم: محمد آزاده، چاپ: نخست، تهران، نشر نی، ص ۸۵

۴. الحمادی، عبدالله، (۱۳۸۱)، ما و مظاهر جهانی شدن، ترجمه عبدالله نکونام قدیمی، همشهری، سال ۷، ش ۲۲۴۳، ص: ۷۸

۵. بستانی، احمد، (۱۳۹۲)، دو روایت از جهانشمولی حقوق بشر: نگرشی هرمنوتیکی، دو فصلنامه حقوق بشر، دوره: ۸، ش ۱۵، ص ۳

اخلاق بوده است. نسبی انگاران اخلاق استدلال می کنند که گزاره های درست اخلاقی دارای اعتبار جهانشمول وجود ندارند. از نظر نسبی انگاران اخلاق، به عبارت دیگر، اصلاً چیزی به عنوان آموزه اخلاقی با اعتبار جهانشمول وجود ندارد. نسبی انگاران، اخلاقیات را پدیده هایی اجتماعی و تاریخی می دانند. از دید آنان، باورها و اصول اخلاقی از نظر تاریخی و اجتماعی محتمل الوقوع اند، و اعتبار آنها تنها مختص فرهنگ ها و جوامعی است که این اصول از آنها ناشی شده اند، و جوامعی که این باورها را وسیعاً پذیرفته اند. نسبی انگاران اخلاق، تنوع عقاید و رسوم رایج در جهان امروز را شاهدی تجربی بر مدعای خویش می گیرند. حتی در جوامعی مانند ایالات متحده آمریکا یا بریتانیا، باورها، اصول و کنش های اخلاقی بنیادی افراد، بسیار متنوع اند. پس جوامع پیچیده معاصر به گونه ای فزاینده واجد ویژگی تکثرگرایی و چندفرهنگی انگاشته می شوند. در نظر بسیاری از فیلسوفان، خصیصه چند فرهنگی چنین جوامعی حیطة و محتوای اصول تنظیم کننده سیاست حاکم بر این جوامع را به شدت محدود می کند. در مورد حقوق بشر، نسبی انگاران بر مواردی مانند ویژگی فردگرایانه آموزه حقوق بشر ایراد می گیرند. بسیاری از نسبی انگاران معتقدند طرفداران حقوق بشر بی جهت به جوامع و فرهنگ های اخلاقاً فردگرا گرایش دارند، و این ناگزیر به طرد ارزش های اخلاقی اشتراکی بسیاری از جوامع آسیایی و آفریقایی می انجامد. این وضع در بهترین حالت به حشو و زاید بودن برخی مواد حقوق بشر برای چنین جوامعی منجر می شود، و در بدترین حالت می تواند در صورت اعمال کامل و ایجابی این حقوق، با نهادن ارزش های یک تمدن به جای ارزش های تمدنی دیگر، به حال آن جوامع مضر باشد. و لذا شکلی از امپریالیسم فرهنگی و اخلاقی باشد.^۱

مفهوم قرارداد سرمایه گذاری بین المللی

سرمایه گذاری مستقیم خارجی عبارت است از سرمایه گذاری یک شرکت یا شخص حقیقی در کشوری دیگر جهت تجارت یا تولید. از منظر علم اقتصاد این فعالیت در نقطه مقابل سرمایه گذاری در سهام قرار می گیرد که این نوع سرمایه گذاری تأثیرپذیر است از شرایط اقتصادی کشور هدف محسوب می شود.^۲ سرمایه گذاری خارجی به صورت درصدی داخلی و خارجی انجام می شود، موضوع مورد نظر سرمایه گذاری توسط خارجی ها در چارچوب سیاست های انتخاب شده انجام می شود. سیستم های مدیریتی، برنامه ریزی مواد، تکنولوژی های تولیدی، بازاریابی، خدمات پس از فروش از آورده های سرمایه گذاری خارجی می باشد.

سرمایه گذاری بین المللی عبارت است از، سرمایه گذاری که متضمن روابط اقتصادی بلندمدت بوده و نشان دهنده منافع پایدار و کنترل واحدهای اقتصادی مقیم یک کشور بر واحدهای اقتصادی مقیم کشوری دیگر است.

یا به عبارت دیگر سرمایه گذاری بین المللی عبارت است از بکارگیری سرمایه های خارجی در یک بنگاه اقتصادی جدید یا موجود پس از اخذ مجوز سرمایه گذاری در کشور میزبان که معمولاً به شکل سرمایه گذاری در تولید و ساخت کالا، استخراج مواد خام، تأسیس و گسترش نهادهای مالی و غیره در فراسوی مرزهای ملی انجام می شود. سرمایه گذاری اغلب به جریان اقتصادی تحرک بخشیده و موجب رشد داد و ستد بین الملل، افزایش سطح رفاه زندگی و توسعه اقتصادی در سطح جامعه می شود. به منظور گریز از مشکل کمبود سرمایه که یکی از علل اصلی عقب ماندگی برخی از کشورها می باشد اکثر کشورها به اقداماتی همچون اصلاح، تکمیل و تسهیل قوانین و مقررات برای جذب سرمایه های خارجی روی می آورند.

مفهوم قرارداد تجاری بین المللی

در قوانین ایران تعریف صریحی از قرارداد تجاری به عمل نیامده، لذا تحت دو نظام نوعی و شخصی قابل مطالعه است: نظام نوعی یا موضوعی: ملاک تجاری بودن، طرف یا طرفین قرارداد نیست، بلکه یک قرارداد به اعتبار موضوع آن تجاری محسوب می شود. این مفهوم از ماده ۲ قانون تجارت قابل واکاوی است. ایراد اساسی این نظام؛ عدم توجه به جنبه تخصصی تجارت است.^۳ دومین ضابطه در این حوزه نظام شخصی است. بنابر این ملاک، قرارداد به اعتبار تاجر بودن طرفین یا یکی از آنها تجاری محسوب می شود. با این اوصاف باید در این خصوص بیان کرد؛ از آنجایی که موضوع بحث ما در خصوص قراردادهای تجاری

^۱ حبیبی مجنده، محمد، (۱۳۷۹)، مبانی فلسفی حقوق بشر، نامه مفید: دوره ۶، ش ۲ (پیاپی ۲۲)، ص: ۹۸

^۲ United Nation Industrial Development Organization, (1996) Manual ON Technology Transaction Negotiation, Unido Publication, Vienna ۱۹۹۶, p:18

^۳ اسکینی، ربیعا، (۱۳۹۶)، حقوق تجارت، کلیات، معاملات تجاری، تجار و سازماندهی فعالیت تجاری، تهران: انتشارات سمت، ص: ۲۸

بین المللی است و هر قرارداد بین المللی را شامل نمی شود، لذا جهت تفاوت در این موضوع که کدام قرارداد بین المللی، تجاری است و کدام تجاری نیست لازم است ابتدا مفهوم قرارداد تجاری مشخص شود. بدین منظور ضمن معرفی نظام نوعی و شخصی در حقوق تجارت، مفهوم تجاری بودن قرارداد از این حیث در اسناد بین المللی بررسی می گردد.^۱ در نظام شخصی آنچه مدنظر است طرفین قرارداد می باشد بنابراین در این نظام عامل یا طرفین قرارداد مدنظر قرار میگیرند بدین معنی که اگر عامل یا طرفین قرارداد تاجر باشند، عمل یا قرارداد مزبور را تجاری تلقی و آثار و احکام خاص تجاری را بر آن ها جاری می نمایند. این نظام های حقوقی از نظام شخصی پیروی می کنند و نظام های حقوقی دیگری نیز وجود دارند که بطور تلفیقی عمل می کنند یعنی هم به ماهیت عمل و هم به عامل توجه دارند. در نظام نوعی آنچه موضوعیت دارد تعهدی است که در راستای قرارداد اعمال میگردد نه طرفین؛ لذا در این نظام برای تعیین خصوصیت تجاری بودن یک قرارداد یا یک عمل تجاری به طور کلی از معیار موضوعی و نوعی استفاده می شود یعنی ماهیت عمل یا ماهیت تعهد ناشی از قرارداد موردتوجه قرار می دهد. آنان بر این قرارداد یا اعمال، قطع نظر از اینکه عاملشان چه کسی باشد، آثار و احکام خاصی را بار می نمایند. در اسناد بین المللی همچون اصول قراردادهای تجاری بین المللی و اصول حقوق قرارداد های اروپایی و همچنین کنوانسیون وین هیچ ضابطه ای در مورد مفهوم تجاری بودن قرارداد ارائه نگردیده است. به گفته پروفیسور هانولد، تجاری بودن، ویژگی قابل توجهی در جهت تعیین قابلیت اعمال کنوانسیون در قرارداد نمی باشد.

مفهوم بین المللی بودن

قرارداد بین المللی به قراردادی گفته می شود که حداقل یک عنصر خارجی در آن وجود داشته باشد. به عبارت دیگر وجود یک عنصر خارجی که به جهتی از جهات، قرارداد با بیش از یک کشور ارتباط پیدا کند و اثر آن از مرزهای کشور بگذرد و وصف بین المللی پیدا کند. حال این عنصر خارجی را می توان به دسته هایی تقسیم کرد که در مفهوم سازی قراردادها در حوزه بین المللی موثر باشد و به نوعی ماهیت بیع و قرارداد را در عرصه بین الملل در نظر بگیرند. از جمله تقسیم بندی در این حوزه تابعیت است. بنابر این نگرش اگر طرفین قرارداد، تابعیت دو کشور مختلف را داشته باشند قرارداد مورد نظر قرارداد بین المللی تلقی می گردد. دومین دسته را می توان مرکز حرفه و تجارت در نظر گرفت. یعنی مکانی که در آن تجارت صورت می پذیرد. این تقسیم با ملاکی شخصی، محل امور مهم تاجر یا مرکز اصلی فعالیت او را در نظر گرفته و با این تلقی مرکز حرفه و تجارت طرفین قرارداد اگر در دو کشور مختلف واقع شده باشد، نوع قرارداد می تواند عنوان قرارداد بین المللی به خود بگیرد. این تقسیم فارغ از این است که دو طرف تابعیت واحدی داشته باشند.^۲

قراردادها و توافقات تجاری زمانی وصف بین المللی پیدا می کنند که یک یا چند عنصر خارجی در آن دخیل باشند به هرحال به طور کلی برای تشخیص بین المللی بودن قراردادهای تجاری دو ملاک کلی وجود دارد؛ ملاک شخصی و ملاک نوعی. در ملاک شخصی اگر یکی از طرفین قرارداد تابعیت خارجی داشته باشد قرارداد وصف بین المللی پیدا میکند اما در ضابطه نوعی آنچه مدنظر است اقامتگاه و در نوردیدن مرزهای بین المللی می باشد. لذا در این ملاک به تابعیت طرفین توجه نمی شود و اگر اقامتگاه طرفین در دو یا چند کشور خارجی باشد و کالا و خدمات مورد معامله از مرزهای بین المللی عبور نمایند معامله بین المللی محسوب می شود. در این ضابطه در درجه اول عبور کالا و خدمات از مرزهای بین المللی ملاک بوده و در درجه بعدی اقامتگاه طرفین مورد توجه واقع می گردد.^۳

در مجموع ملاک تشخیص بین المللی بودن قراردادهای تجاری بر اساس ضابطه عینی می تواند یک یا چند عنصر از عناصر پیش رو باشد: محل تجارت دائمی طرفین، محل اقامت دائمی طرفین، ارتباط قرارداد از حیث اجرا و تامین مالی با دو یا چند کشور، تاثیر بر منافع تجاری بین المللی، قراردادهای فرعی و قوانین حاکم بر قراردادهای اصلی و قراردادهای فرعی.

روش پژوهش

^۱. همان، ص: ۳۷

^۲. پروین، فرهاد، رودپشتی، عظیم اکبری، (۱۳۹۲)، رویکردی تطبیقی در حقوق حاکم بر قراردادها، مجله حقوقی دادگستری، ش ۸۲، ص: ۴۸

^۳. اسکینی، ربیعا، (۱۳۶۵)، منابع حقوقی بیع تجاری بین المللی، مجله حقوقی، شماره ۷، ص: ۹۳

این پژوهش از لحاظ هدف، بنیادین و از لحاظ ماهیت روش از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی می باشد.

یافته‌های تحقیق

قواعد حقوق بشری در تنظیم و انعقاد قراردادهای سرمایه گذاری

امروزه اتحاد و همبستگی بین جوامع بین المللی ضرورتی انکارناپذیر است، زیرا روابط و گستردگی جوامع بشری و نیاز متقابل این جوامع به همدیگر موجب می گردد تا بشریت به جای تخاصم، راه دوستی و همبستگی را درپیش گیرد. بر همین اساس حقوق نوینی در جهان تحت عنوان «حقوق همبستگی» شکل گرفت که زمینه ساز اتحاد و همبستگی در عرصه های بین المللی را فراهم نمود که در شکوفایی نسل سوم حقوق بشر نقش حیاتی را ایفا می نماید.

قواعد عام تنظیم قراردادهای سرمایه گذاری با لحاظ انگاره های حقوق بشری

چهار اصل مهم عمومی در قراردادهای سرمایه گذاری که جنبه حقوق بشری دارند به شرح ذیل می باشند:

حق بر اراده آزاد در تنظیم انعقاد قرارداد حقیقی بدیل

در قراردادهای خصوصی آزادی اراده طرفین جز در موارد استثنایی، یک اصل است. طبق ماده ۱۰ قانون مدنی قراردادهای خصوصی تا جایی که مخالف قانون نباشد معتبر است. با این حال با دقت در مفهوم تفسیر و تعریف آن مشخص می شود که در بحث از تفسیر قرارداد اراده طرفین و قصد مشترک آنان در انعقاد قرارداد و تعیین حدود تعهدات طرفین نقش اساسی و محوری در فرایند تنظیم آن دارد. چرا که آنچه مبنا قرار می گیرد؛ روشن کردن و زدودن ابهام از قصد طرفین و رسیدن به خواست و غایت اصلی و هدف اساسی تفسیر قرارداد است. بر اساس همین موضوع است که مهمترین عامل از عوامل تفسیر، اراده طرفین و توجه به آن است. در واقع، عقد اساس و بنیان خود را مرهون آن دانسته و به سرچشمه و مصدر خود در بحث از تفسیر ارزشی خاص قائل است.^۱ بنابراین اصل حاکمیت اراده یا اراده قانون گذار بعنوان مبنای اعتبار مفاد قرارداد محسوب میگردد. قرارداد قانون طرفین رابطه قراردادی است ولی قانون در نظام حقوقی ایران، از آنجا که با شارع در تعارض قرار میگیرد نمی تواند معنای کانتی یا هابزی داشته باشد و سیر حقوقی مدنی در جوامع با نظام حقوقی رومن و ژرمن به ویژه نظام حقوقی فرانسه نیز با پذیرش چنین معنایی برای قانون، که به معنای قبول اندیشه حقوق طبیعی مدرن در نظام حقوقی و نظام حقوق قرارداد هاست مطابقت ندارد.

عقلانیت فطری با انسان گرای خاص خود، دولت را خدمت گذار مردم می داند و تنها اراده انسان را راهبر او می داند و با این افراط گرایی، خواستار برقراری نظم اجتماعی بر اساس توجه به انسان است.^۲ این دیدگاه، با توجه به اینکه قصد را دلیل تمام هستی می داند با تکیه بر اصل حاکمیت اراده، تنها به مقاصد درونی و نفسانی طرفین قرارداد می پردازد.^۳ این امر موجب فزونی یافتن تحلیل های روانی و گسترده شدن دامنه عیوبی که موجب نقص در اراده است، می شود و در نتیجه معاملات باطل به دلیل نقصان اراده، ازدیاد می یابند.^۴ به طور کلی، این دیدگاه، فرد را اصل و حقوق برون ذاتی را فرع بر آن قلمداد می کند.^۵

از منظر اصل حاکمیت اراده، عیب اراده، موجب عدم تحقق تراضی می شود و همین امر موجب بطلان یا عدم نفوذ معامله میگردد به این ترتیب بطلان عقد به دلیل عدم قصد، بخاطر اساسی بودن قصد برای وقوع تراضی است. بطلان یا عدم نفوذ معاملات فردی که اشتباه می کند به این دلیل است که آنچه در خارج واقع شده با اراده واقعی طرف قرارداد منطبق نیست و نتیجه عدم انطباق از میان رفتن تلاقی اراده متعاملین است که اساس عقد را تشکیل می دهد.^۶

۱. علومی یزدی، حمیدرضا، بابازاده، بابک، (۱۳۸۹)، شیوه های تفسیر قرارداد در نظام حقوقی ایران و انگلستان، فصلنامه پژوهش حقوق، سال ۱۲، ش ۲۹، ص: ۲۴۶.
۲. ضمیران، محمد، و عبادی، شیرین (۱۳۷۵)، سنت و تجدید در حقوق ایرا، ن تهران: گنج دانش، چاپ اول، ص: ۶۶؛ داوید، رنه، و اسپینوزی، کامی ژوفره (۱۳۸۷)، درآمدی بر حقوق تطبیقی و دو نظام بزرگ حقوقی معاصر، ترجمه حسین صفایی، تهران: نشر میزان، چاپ هفتم، ص: ۵۱؛ جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۷۵)، مقدمه علم حقو، ق تهران: کتابخانه گنج دانش، چاپ چهارم، ص: ۲۲.

۳. صفایی، حسین، (۱۳۹۹)، قواعد عمومی قراردادهای، دوره مقدماتی حقوق مدنی، تهران: انتشارات میزان، ج ۲، ص: ۳۴، ص: ۸۷.

۴. کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۱)، قواعد عمومی قراردادهای، مفهوم عقد- انعقاد و اعتبار قرارداد «تراضی»، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ سوم، جلد، ص: ۳۹۳.

۵. جوان، موسی (۱۳۲۷)، مبانی حقوق، تهران: چاپ رنگین تهران، جلد دوم، ص: ۲۳۶.

۶. صفایی، حسین، (۱۳۹۹)، قواعد عمومی قراردادهای، دوره مقدماتی حقوق مدنی، تهران: انتشارات میزان، جلد ۲، ص: ۳۴، ص: ۴۶.

حق حریت در تنظیم قراردادهای سرمایه گذاری

مهمترین اصل اخلاقی کانت، اصل غایت بودن انسان است که مبنای آن در «خودمختاری اخلاقی و استقلال ذاتی» هر فرد است.^۱ جوهره حریت، در زیر سلطه نبودن است. در این تعبیر فقط معنای سلبی حریت ملاک عمل است که با سه چیز مخدوش می شود: به سخره گرفته شدن، مسخره شدن و مسخر شدن. اما به نظر می رسد حریت بیش از آنکه خود یک حق تلقی گردد، اصل است حریت انسانی دربردارنده این بنیان است که از ارزش سازنده موجودیت و شخصیت فرد حمایت می کند و هیچ کس نمی تواند از انسان به عنوان ابزار برای اهداف خود بهره ببرد. استثنائاً انصراف از حق بنیادین و حریت انسانی در حقوق عمومی و فقط در جایی که یک قانون معقول و در بردانده مصلحت و منافع عمومی است، پذیرفته می شود.^۲ در حقوق خصوصی که اساس روابط طرفین بر توافق و قرارداد است، این پتانسیل وجود دارد که از برخی حقوق خاص، نظیر حریم خصوصی یا حق مالکیت به طور محدود صرف نظر کند. اما با قرارداد نمی توان از حق بنیادین بشری مربوط به حریت انسانی انصراف نمود.^۳ این موضوع را می توان در قانون مدنی نیز با لفظ به طور کلی مورد واکاوی قرار داد.

در تبیین آنچه بیان شد توجه قانون گذار به این مهم و تامین و تحلیل اصل حریت در قرارداد به آنچه در قانون بعنوان سلب جزئی حقوق قابل بحث است باید بیان کرد: سلب حقوق مدنی از دو حالت خارج نیست، یا شخص حق تمتع از حقوق مدنی را از خود سلب می کند و یا حق اجرای حقوق مدنی را از خود سلب می نماید.

سلب حقی تمتع تمام حقوق مدنی قابل تصور نیست و غیر عقلایی و در نتیجه باطل است اما در سلب حق تمتع بعضی از حقوق مدنی مانند حق مالکیت یا حق ازدواج باید بین سلب حقی که دارای مصادیق متعدد است و سلب حقی که دارای حالت واحد و بدون مصداق است تفاوت قابل شد. سلب حق تمتع حقی که دارای مصادیق متعدد است در صورتی نافذ است که بصورت جزئی باشد به عنوان مثال سلب حق ازدواج در صورتی نافذ است که با شخص معین و در مدت محدود و معین صورت میگردد اما سلب حق تمتع بعضی از حقوق مانند حق حریت که دارای حال واحد هستند باطل است. سلب حق اجرای تمام حقوق مدنی نیز غیرقابل تصور و غیرعقلایی و در نتیجه باطل است.^۴ اگر نابرابری طرفین رابطه به گونه ای باشد که قرارداد منعقد متضمن سلب حقوق مدنی و یا حریت از شخص باشد می توان به بی اعتباری قرارداد یا شرط مندرج در آن رای داد تا از این طریق به تقویت آزادی ماهوی قراردادی کمک کرد.^۵

پس در تنظیم قراردادهای سرمایه گذاری و با دامنه بین المللی اصل حریت دربردارنده عنوان کلی وجود آزادی و ارزش های انسانی است که تاثیر دو وجه آن یعنی حق کرامت انسانی و حق بر احترام به زندگی خانوادگی در حقوق قراردادی نیز مورد توجه قرار می گیرد.

حق کرامت انسانی در تنظیم قرارداد

«کرامت انسانی» از جمله مفاهیمی است که در اسناد و اعلامیه های حقوق بشر گاه به طور صریح و گاه به طور ضمنی مورد تأکید قرار گرفته است. به عنوان نمونه «کنوانسیون اروپایی حقوق بشر» در هیچ یک از مواد خود صراحتاً به کرامت انسانی اشاره نکرده است ولی ذکر مواردی چون منع رفتار غیر انسانی یا منع بردگی و بیگاری را می توان احترام به کرامت انسانی استنباط نمود. در پرتو این نگرش مفهوم کرامت انسانی به طور فزاینده ای در استدلال حقوقی مورد استفاده قرار می گیرد، هرچند ممکن است هنوز درک روشنی از عملکرد آن در آن حوزه وجود نداشته باشد. در کشورهای اروپایی، استفاده از آن تحت تأثیر برنامه های مختلف ملی و منطقه ای اروپایی در دادگاه ها قرار دارد. سه کاربرد متفاوت از کرامت انسانی در استدلال حقوقی شناسایی و تعریف شده از جمله محدودیت سازی، توانمند سازی و رویکردهای جبرانی که کاربردی مبتنی بر تنگنای قواعدی را القا می کند که در چارچوب شروط و رویکردهای تقنینی بر قراردادها تحمیل می گردد. به هر حال این کاربردها در سایر حوزه های قضایی نیز قابل

^۱. کانت، ایمانوئل، (۱۳۹۳)، فلسفه حقوق، ترجمه: منوچهر صانعی دره بیدی، تهران: انتشارات نقش و نگار، چ ۴، ص: ۵۹.

^۲ - Collins, Hugh (2012); On the (In)compatibility of Human Rights Discourse and Private Law, vol. 7, London: LSE Law (Society and Economy Working Papers), p;36

^۳ - Ibid,p;37

^۴. ملکی، مصطفی، (۱۳۹۶)، امکان سلب حقوق مربوط به شخصیت در فقه و حقوق ایران، فصلنامه مطالعات حقوق، دوره: ۲، ش ۱۵، ص: ۱۷۶

^۵. حاجی پور، مرتضی، (۱۳۹۶)، تاثیر حقوق بنیادین بشری بر آزادی قراردادی، فصلنامه های پژوهش های حقوق خصوصی، دوره ۶، شماره ۲۰، ص: ۵۷

تشخیص است. با این حال، به نظر می رسد استفاده جبرانی از کرامت انسانی، به طور خاص در چارچوب قانون شکنجه به شکل خسارات ناشی از رنج عاطفی، قبلاً به طور گسترده مورد بحث قرار نگرفته باشد.^۱ همچنین می توان این رویکرد جبرانی از کرامت انسانی را نیز در ماهیت قراردادهای مورد توجه قرار داد. چرا که نقض عهد به موجب موارد فورس ماژور همواره موضوعی است که چالش برانگیز بوده و بر این مبنا مسئولیت با پیچیدگی هایی همراه خواهد بود که نگرش این گونه می تواند مسأله را تا حدودی مرتفع کند.

از جمله پرونده هایی که تصویر واضحی از تنش میان آزادی قراردادی و کرامت انسانی است، پرونده پرتاب کوتوله ها^۲ در فرانسه است. در این پرونده آدم های کوتوله همانند یک توپ جهت سرگرمی پرتاب می شدند و کوتوله ها از این طریق کسب درآمد می کردند. از یک طرف موافقت و آزادی قرارداد کوتوله ها بر این امر و از طرف دیگر خدشه دار شدن شخصیت و کرامت انسانی مطرح بود. بحث سر این بود که انسان نباید همانند شیء فرض شود و موافقت کوتوله ها بر این کار نمی تواند امکان نقض حق کرامت انسانی را توجیه نماید. نهایتاً دادگاه با اذعان به اینکه کوتوله ها با رضایت خود تن به این کار پرداخته اند و این به نوعی انصراف از حق کرامت است، شکایت بعضی افراد را رد نمود.^۳ به نظر می رسد در این پرونده به ویژه اینکه کرامت انسانی مربوط به انسان است و هرانسانی از دیدن آن آزاده و ناراحت می شود یک حق بنیادین است که ذاتاً و این به طور کل جامعه انسانی را جریحه دار می نماید، قابل انتقاد است. لذا حق حفظ کرامت انسانی را نباید قابل انصراف دانست، زیرا ماهیت این حق قابل چشم پوشی به نظر نمی رسد. همانند مبنا قرار دادن رضایت یک روسپی فقیر بر تن فروشی یا خانواده ای که با رضایت خود و دخترشان تن به کودک همسری فرزندشان داده اند، با این توجیه که در این خصوص عنصر رضایت وجود دارد.

اصل منع تبعیض در تنظیم قرارداد

از دیرباز نابرابری در خصوصیات طبیعی انسان ها از نژاد و رنگ و پوست گرفته تا استعداد و توانایی آن ها، از مسایل مذموم بوده است. از همین رو یکی دیگر از اصولی که مرتبط با حیثیت و منزلت انسانی است، برابری افراد مبتنی بر عدم تبعیض است. اساساً رویکرد حقوق بشر به حق ها، مساوات طلبانه است تا بدون اینکه ارزشی اخلاقی به طبقات خاصی تعلق داشته باشد، به طور برابر برای تمام انسان ها باشد.^۴ در جوامع مدرن امروزه، جبر ناشی از طبقات اجتماعی و رقابت بر سر کسب موقعیت ها و امتیازات، به طور فزاینده ای بر این نابرابری دامن زده است. برابری دو مؤلفه اساسی دارد: یکی برابری در منزلت و شأن انسان ها و دیگری برابری در حقوق و تکالیف است. در این مجال؛ آنچه از برابری مد نظر بوده و رفع تبعیض را در آن واکاوی می کنیم برابری در منزلت و شأن انسان است. چرا که در انعقاد قراردادهای چیرگی کارفرما و یک طرف از قرارداد ممکن است با دست یازی به شروطی منزلت و حیثیت انسانی را در پس زمینه نگاه های نابرابر و تبعیض آمیز نقض کند. بنابراین در پرتو این نگرش ممکن است تبعیض هایی در انعقاد قرارداد یا اجرای مفاد آن، بر اساس جنسیت، تابعیت، نژاد، سن و یا ناتوانی خاصی صورت گیرد. تبعیض وجوه مختلفی ناشی از تفاوت های طبیعی انسانها نظیر نژاد، جنسیت، سن و یا تابعیت دارد.

به هر حال تبعیض در قرارداد ممکن است در خصوص انتخاب طرف صورت پذیرد مثل آنکه بیان شود با شخص خاصی با ویژگی خاصی (مثل سابقه عدم تجارت با قوم الف) مبادله صورت نپذیرد. یا مورد دوم تبعیض در مفاد و شروط و یا اجرای قرارداد می باشد.

در پرونده شلی علیه کرامر^۵ در آمریکا ساکنان یک منطقه مسکونی (۳۹ مالک) طی یک توافق نامه متعهد شده بودند که املاک خود را به سیاه پوستان انتقال یا اجاره ندهند. مالکین این توافق نامه دعوایی را علیه یک خریدار سیاه پوست اقامه نمودند و بر اساس توافق نامه مزبور، بطلان قرارداد خرید سیاه پوستی را خواستار شدند. دیوان عالی آمریکا ضمن اذعان به اینکه محاکم

^۱ Maria Niemi, Hanna, (2022), The Use of Human Dignity in Legal Argumentation: An Analysis of the Case Law of the Supreme Courts of Finland, Nordic Journal of Human Rights, Volume 39, Issue 3, p;280

^۲ Sidabras v. Lithuania 1995, France. [draw throwing]

^۳ Brownsword, Roger (2001); Human Rights in Private Law, edited by Daniel Friedman and Daphn Barak-Erez, Oxford and Portland Oregon: Dr. Hart Pub, p;192

^۴ جونز، (۱۳۹۲)، فلسفه حقوق (حقها) مبانی، ماهیت، قلمرو، محتوا و نارساییه، ترجمه مشتاق زرگوش و مجتبی همتی، تهران: انتشارات میزان، ص: ۱۲۶

^۵ Shelly v. Kraemer, 334 U.S.1(1948)

باید به مفاهیم سنتی حقوق قراردادی به عنوان احکام اولیه پایبند باشند، بیان کرد همین محاکم نباید قراردادهایی که یک حقوق بنیادین بشری در آن نقض شده را لازم الاجرا بدانند. در نتیجه ضمن معتبر ندانستن توافق مالکین، قرارداد را صحیح شمارد.^۱ البته لازم به ذکر است که وظیفه حمایت از حقوق اساسی در قانون اساسی کشورهای مختلف از جمله آمریکا به رسمیت شناخته نشده است. به گفته هنری استریکلند، «دولت عموماً از نظر قانون اساسی هیچ تعهدی برای مداخله در اختلافات خصوصی ندارد تا از افراد در برابر آسیب های وارد شده توسط سایر نهادهای خصوصی محافظت کند یا نهادهای خصوصی متخلف را مجبور به جبران خسارت به قربانیان تخلف خود کنند.»^۲ با این حال پرونده مزبور نشان دهنده نزدیک‌ترین چیزی است که دادگاه‌های آمریکایی وظیفه حفاظت را به رسمیت می‌شناسند که می‌تواند رویه ای مناسب و درست در دیگر قوانین تلقی گردد. این پرونده توسط کسانی که ماهیت حقوق اساسی را غیر مرتبط با روابط خصوصی می‌دانند مورد انتقاد شدید قرار گرفته است و به سختی دوباره مورد استناد قرار گرفته است.

در پرونده دیگری در ژاپن در مورد عدم ارائه خدمات حمام عمومی به افرادی غیر از ژاپنی‌ها موضوع یک عمل نژادپرستانه و مخالف با برابری افراد شناخته شد. در این پرونده، از یک غواص روسی و یک آلمانی و دو آمریکایی که قصد استفاده از حمام معروفی را داشتند، ممانعت به عمل آورده شد. بعد از طرح دعوا علیه این حمام، نهایتاً دادگاه حکم داد عمل مالک حمام یک عمل نژادپرستانه بوده و آن را ممنوع اعلام کرد.^۳

در این زمینه نیز مساله تزامم حق‌ها که به آن اشاره شد مطرح است. همان طور که حق آزادی قراردادی حقی اساسی و بنیادین در جامعه امروز است و بدون آن ادامه زندگی در دنیای اقتصادی امروز میسر نیست.^۴ اعمال حق برابری نیز امری حیاتی تلقی می‌گردد. در خصوص تعادل میان آزادی قراردادی انتخاب طرف و مفاد قراردادی و برابری میان افراد به ویژه در بحث بازار و تحلیل اقتصادی کلان جامعه، دورکین معتقد است برابری ارزشی مهمتر و بنیادی تر از آزادی است و حتی آزادی را محصول برابری می‌داند.^۵ در این خصوص باید گفت زمانی که قانون گذار بر جنبه های خاص آزادی تأکید می‌کند، به هیچ وجه به اصل برابری و نقض حقوق بنیادین به استناد آزادی انتخاب پشت نکرده است.^۶

اصل برآمده از برابری، اصل عدم تبعیض است که پیش ضرورت یک جامعه صلح طلب خواهد بود. در صدر اصول حقوق خصوصی نیز در کنار آزادی و به باور بعضی اصل تساوی مدنی قرار دارد که موجب منع هرنوع تبعیض است.^۷ پس می‌توان اصل منع تبعیض را برخاستی اخلاقی در راستای ایجاد محدودیت در اراده آزاد در قراردادها دانست.

مفاهیم نوین حقوق بشر در انعقاد قراردادهای سرمایه گذاری

حق بر محیط زیست سالم: این حق به طور کلی مستقل از حقوق محیط زیست تلقی می‌گردد. طرفداران حقوق بشر حق بر محیط زیست را به عنوان یک حق مستقل حقوق بشری برای داشتن محیط زیست خوب و با کیفیت به رسمیت می‌شناسند. این حق هم منعکس کننده ارزش های متعالی و پایه ای همانند حق حیات، حق سلامتی و حق به زندگی با استاندارد است و هم به نوعی پیش نیاز تداوم حیات نسل کنونی و نسل های آتی و با توسعه پایدار ارتباط تنگاتنگی دارد.

¹ Chirwa, Danwood Mzikenge (2006); "The Horizontal Application of Constitutional Rights in a Comparative Perspective", Law, Democracy & Development University of Cape Town, Vol 10, No 2, p;24

² Strickland HC(1991), "The state action doctrine and the Rehnquist Court, 18 Hastings Constitutional Law Quarterly, p;165

³ Trstenjak, Verica, Petra Weingerl (2016); The Influence of Human Rights and Basic Rights in Private Law, Cham Heidelberg New York Dordrecht London: Springer International Publishing Switzerland, p;16

⁴ Stumer, Michael (2017), How Autonomous Should Private Law Be? Elements of private Law Constitution, in European Contract Law and Charter of Fundamental rights, edited by Hugh Collins, Itersentia: CambridgeAntwerp-Portland, p;35

^۵ موحّد، محمدعلی، (۱۳۸۴)، در هوای حق و عدالت از حقوق طبیعی تا حقوق بشر، تهران: انتشارات کارنامه، ج ۳، ص: ۳۳۷

⁶ Colombi Ciacchi, (2010), Aurelia; "Party Autonomy as a Fundamental Right in the European Union", European Review of Contract Law, vol. 3, 6 ERCL,p; 3

^۷ بولاتزه، ژان، (۱۳۷۶)، اصل کلی حقوق و حقوق موضوعه، ترجمه علیرضا محمدزاده وادقانی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، دوره ۲۶، ش ۱۰۵۸، ص: ۸۱

از این روز در قراردادهای سرمایه گذاری باید به حفظ و حراست از محیط زیست نظیر رودخانه ها، دریاها و جنگل ها و مواردی مانند لایه اوزن و هوا و سایر مصادیق عنایت ویژه ای داشت.

حق بر توسعه: هر چند حق بر توسعه در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاقین ریشه دارد اما اعلامیه حق بر توسعه در سال ۱۹۸۶ میلادی منتشر گردید.

نکته مهم این است که این حق از آنجا که هم فردی و هم جمعی است، حقوق بشر بین نسلی تلقی گردیده و فقط متعلق به نسل سوم حقوق بشر نمی باشد. بلکه هم در نسل اول و هم در نسل دوم مستتر می باشد، از این رو توجه به این حق در قراردادهای سرمایه گذاری بین المللی از اهمیت زیادی برخوردار بوده و حمایت حقوق بین الملل را در پی دارد.

حق بر صلح: حفظ صلح بین المللی پیش نیاز اصلی تحقق حقوق بشر می باشد. مردم همه دنیا حق دارند در صلح و آرامش زندگی کنند و این آرمان در عرصه حقوق بین الملل به عنوان یک حق مطرح می شود. این حق برآمده از کرامت و حیثیت بشری است که بستری ضروری برای تحقق و اجرائی شدن سایر حقوق شناخته شده است، پس یک حق غیرقابل انکار بشری می باشد. این حق در کنار سایر حقوق همبستگی قرار می گیرد و متعلق به نسل سوم حقوق بشر می باشد. همان طور که در منشور ملل متحد بیان می گردد کلیه کشورها در حفظ صلح و امنیت بین المللی وظیفه و مسئولیت داشته و این یک اصل پایه ای و غیرقابل تشکیک می باشد.

حق بر میراث مشترک بشریت: مفهوم میراث مشترک بشریت که بیشتر ابداع کشورهای در حال توسعه می باشد، یکی از حقوق مسلم بشری بوده و در حقوق نسل سوم یا همبستگی جای می گیرد. بسیاری از مواهب طبیعی متعلق به ملت یا کشورهای خاصی نبوده و به همه مردم و نسل های آینده تعلق دارد، از جمله اقیانوس ها و منابع بستر و زیر بستر آن، جو و فضا، قطب ها، کرات دیگر منظومه شمسی و حتی با تفسیری موسع از پیشرفت علم و دانش، ستارگان و کهکشان ها، در این ارتباط پنج عنصر و ویژگی قابل اعتنا می باشد؛ عدم تخصیص، کاربرد مسالمت آمیز، نفع بشریت، تقسیم منافع و اداره بین المللی. پس حفظ میراث مشترک بشریت در قراردادهای سرمایه گذاری یکی از بهترین تجلیات رعایت حقوق بشر نوین است.

حق بر ارتباطات: اولین بار ژان دارسی مدیر مطبوعاتی فرانسوی این اصطلاح را به کار گرفت، وی از این حق به عنوان حق انسان برای ارتباط نام برد. این حق وجه جدید از آروزی دیرین انسان ها برای تفاهم مشترک و ارتباطات متقابل می باشد. بشر برای بهتر زیستن محتاج ارتباطات گسترده است و نمی توان افراد یا قومیت ها را از این حق محروم ساخت، لکن برای گسترش اطلاعات و تبادل آن و در نتیجه بهتر زیستن حق بر ارتباطات حقی مهم است که در قراردادها نیز نباید برخلاف آن تراضی شود.

مکانیسم های حقوقی - اقتصادی در رابطه با استقرار قواعد حقوق بشری در قراردادهای سرمایه گذاری
این مکانیزم ها که نقش مهمی در استقرار قواعد حقوق بشری خصوصاً حقوق همبستگی ایفا می نمایند عبارتند از:

کاهش و قطع مشوق های جذب سرمایه از صنایع آلوده کننده

در کشورهای OECD، یارانه ها به طور مستقیم جهت کنترل و کاهش آلودگی به کار برده نشده اند بلکه منبع اصلی تامین مالی یارانه ها درآمدهای حاصل از وضع مالیات های زیست محیطی بر روی صنایع بوده است. از طرف دیگر به کارگیری یارانه ها ممکن است در بلندمدت اثر معکوس بر روی کاهش آلودگی های زیست محیطی داشته باشد چراکه ممکن است به عنوان نوعی درآمد برای کارگاه های صنعتی تلقی شود. لذا این امر موجب افزایش درآمد کارگاه صنعتی شده و ممکن است منجر به افزایش تولید و در نتیجه منجر به افزایش آلاینده های زیست محیطی شود. اما در خصوص کشورهای سرمایه پذیر باید در ابتدا صنایع موجود در آن را به صنایع نفت و پتروشیمی و صنایع فلزی تقسیم کرد و بعد درمورد به کارگیری یارانه ها جهت کاهش آلودگی های این صنایع تصمیم گیری کرد. چرا که در این صنایع به دلیل پیچیدگی سیستم های تصفیه و گران بودن هزینه ساخت و خرید آنها، صاحبان این صنایع انگیزه کافی برای خرید و نصب تجهیزات کنترل آلودگی و سیستم تصفیه ندارند. واقعیت موجود در مورد شهرهای بزرگ این است که بیش از ۹۶ درصد از کارگاه های دارای فاضلاب صنعتی از سیستم تصفیه و بازیافت فاضلاب برخوردار

نیستند. از این میان در حدود ۴۹.۹ درصد کارگاه های دارای فاضلاب کمتر از ۱۰ متر مکعب در روز، ۲۷.۲ درصد بین ۱۰ تا ۹۹ متر مکعب و نزدیک به ۵۶ درصد آنها نیز مقدار فاضلابشان یک هزار متر مکعب و بیشتر در روز است. در این صورت دولت می تواند با دادن یارانه به صورت کمک های بلاعوض یا وام های کم بهره به این صنایع که اغلب صنایع نفت، پتروشیمی و صنایع فلزی هستند، انگیزه لازم جهت خرید و نصب تجهیزات کنترل آلودگی در آنها را امکان پذیر کند. هرچند که دادن یارانه در بلند مدت ممکن است اثر معکوس بر روی کاهش آلودگی صنایع فوق داشته باشد لذا ابزارهای مالیاتی در کنار بهره مندی از یارانه ها می تواند تاثیر مثبتی بر کاهش آلودگی هوا داشته باشد. با این اوصاف کشورهای در حال توسعه تا چه حد باید از مقررات مرسوم دستوری و در کنار آن کنترلی که به طور فزاینده ای ناکارآمد دیده می شود اجتناب کنند و در عوض به انگیزه های اقتصادی برای کنترل آلودگی محیط زیست متکی باشند.

مالیات مکانیسم حقوق بشری نسل سوم در قراردادهای سرمایه گذاری

در نیم قرن اخیر دو حوزه متمایز حقوق بین الملل گسترش یافته است. نخست حمایت از حقوق بشر و دیگری حمایت از سرمایه گذاری مستقیم خارجی که می توان آن را در پرتو مشوق های مالی و سیاسی مورد توجه قرار داد. اما اینکه کدام یک از این مشوق ها می تواند در راستای حقوق بشر به ویژه نسل سوم حقوق بشر که نظر به آینده دارد، موضوعی است که به فراخور نوع نگاه سیاستگذاران تقنینی، شیوه قانون گذاری، نحوه تعامل طرفین در قراردادهای سرمایه گذاری قابل بررسی و تحلیل است. با این حال، سرمایه گذاری خارجی همچنین از شبکه وسیعی از معاهدات سرمایه گذاری و موافقت نامه های تجارت آزاد برخوردار است که در سال های اخیر اهمیت کلیدی پیدا کرده اند. رژیم اخیر از سرمایه گذاران خارجی (اعم از شرکت ها و افراد) در برابر رفتارهای خودسرانه دولت های میزبان از جمله موارد سلب مالکیت یا ملی شدن سرمایه گذاری ها و دیگر مصادیق از یک سو و احیای برخی مشوق های مالی از جمله امتیازات مالیاتی، محافظت می کند. موضوعی که نظر گاه نخست آن توسعه پایدار و رویکرد آینده محور می باشد. با این حال اینکه تا چه میزان می توان از مشوق هایی چون مالیات و بخشودگی آن جهت ترغیب یا افزایش آن به عنوان تنبیه در مسیر اعتلای حقوق بشر نسل سوم بهره جست، مسأله ای است که باید در متن قوانین واکاوی کرد.

این واقعیتی است که سرنوشت سرمایه گذاری خارجی و حقوق بشر در هم تنیده شده است. از آنجایی که دولت ها مستقیماً مسئول تعهدات حقوق بشری هستند که در سطح بین المللی به وجود می آیند، باید با این موضوع که آیا معاهدات سرمایه گذاری تدابیر کافی را در برابر رفتار نادرست سرمایه گذاران فراهم می کنند یا خیر، توجه کنند. دولت ها ممکن است تکنیک های مختلف تهیه پیش نویس را در خدمت این هدف اتخاذ کنند. به نظر می رسد برخی از ابزارهای مالی از جمله مالیات ها می تواند به عنوان ابزار متعارفی در دست دولت ها جهت تحمیل اجرای تعهدات حقوق بشری در حوزه های توسعه پایدار، محیط زیست و توجه به نسل آینده به وسیله سرمایه گذاران در حوزه های مختلف باشد.

حال اینکه بتوان نسل سوم حقوق بشر را در قراردادهای سرمایه گذاری به چه طریقی جای داد، موضوعی است که در پرتو ابزارهایی چون مالیات بر حقوق محیط زیست می توان در نظر داشت. بنابراین یکی از مهمترین ابزارهای اقتصادی برای حفاظت از محیط زیست «هزینه های مربوط به آلودگی» یا مالیات ها می باشند. ایده این نوع مالیات ها برای نخستین بار توسط آرتور پیگو اقتصاددان انگلیسی در سال ۱۹۲۰ مطرح شد. وی در آن زمان پیشنهاد کرد که آلوده گران باید بر اساس مقدار خسارتی که در اثر انتشار آلودگی به محیط زیست وارد می کنند مالیات بپردازد و به همین دلیل این گونه جریمه ها را به نام مالیات های پیگویی نیز می شناسند. در روش پیگویی دولت ها به کمتر کردن عوارض آلاینده های علاقمند هستند تا از هر واحدی که آلاینده ها را وارد محیط زیست می کند مالیات بگیرند تا با این روش بنگاه ها سعی کنند برای پرداخت عوارض کمتر آلاینده های خود را کم کنند.

تأثیر جریان قواعد حقوق بشری در قراردادهای سرمایه گذاری با محوریت نهادهای اقتصادی در عرصه بین الملل

بانک جهانی

این بانک یک موسسه مالی بین المللی است که به منظور پیگیری پروژه های سرمایه ای، به دولت های کشورهای کم درآمد و متوسط وام اعطا می کند. این مرکز شامل دو مؤسسه است: بانک بین المللی بازسازی و توسعه و انجمن توسعه بین المللی. بانک جهانی

بخشی از گروه بانک جهانی است و یکی از سه رکن برتون وودز را تشکیل می‌دهد. هدف اصلی بانک جهانی اعطای وام برای توسعه و گسترش طرح‌های تولیدی آن دسته از کشورهای در حال توسعه است که عضو بانک هستند. این وام‌ها برای مقاصدی مانند اجرای پروژه‌های لوله‌کشی آب آشامیدنی، آموزش و پرورش و همچنین اجرای برنامه‌های کلی عمرانی از جمله واردات کالاهای صنعتی است. تنها اعضای صندوق بین‌المللی پول می‌توانند به عضویت بانک جهانی درآیند. از طرف دیگر نخستین شرط عضویت در مؤسسه بین‌المللی توسعه و مؤسسه مالی بین‌المللی، عضویت در بانک جهانی است. ایران یکی از اعضای شرکت‌کننده در کنفرانس برتون وودز بوده و در نتیجه از مؤسسان بانک جهانی به‌شمار می‌رود که از سال ۱۳۲۴ خورشیدی رسماً عضو بانک جهانی شد. از جمله اهداف اعلام شده در مورد این سازمان این است که بانک جهانی با انگیزه کاهش فقر تأسیس شده است.

جدا از بحث ساختاری بانک جهانی ارتباط آن در توسیع قواعد حقوق بشری در قراردادهای سرمایه گذاری که ممکن است به واسطه تأمین‌های مالی این نهاد صورت پذیرد، گسترده است. این واقعیتی است که حقوق بشر در هسته اصلی وظایف بانک جهانی قرار دارد. در پرتو این رویکرد مأموریت بانک همان طور که در حال حاضر تعریف شده است شامل کاهش فقر از طریق رشد اقتصادی و برابری اجتماعی است. این مفهوم از کاهش فقر دارای یک بعد حقوق بشری برجسته است.

واقعیت این است که رویکرد عملکردی بانک، فقر را چند بعدی می‌داند. همان طور که آمارتیا سن^۱ برنده جایزه نوبل استدلال کرده است، ما باید توسعه را از منظر آزادی و رفع موانع پیش روی آن، از جمله فقر، استبداد، فرصت‌های اقتصادی ضعیف، محرومیت‌های اجتماعی سیستمی، بی‌توجهی به امکانات عمومی و عدم تحمل ببینیم. بنابراین برابری اجتماعی، در قلب تصور زعامی این نهاد بین‌المللی از فقرزدایی، شامل مبارزه با نابرابری، دادن صدایی به فقرا و حاشیه نشینان (یعنی توانمندسازی)، رهایی فقرا از گرسنگی و ترس، و فراهم کردن دسترسی به عدالت است. در قاموس این چشم انداز باید اذعان کرد برابری اجتماعی محتوای حقوق بشری آشکاری دارد. بنابراین، در تفسیر خود از مواد، باید بر اهداف ماده یک و مأموریت کلی بانک نیز تمرکز کرد. این مواد مقرر می‌دارد که تنها ملاحظات اقتصادی مبتنی بر صرفه جویی از یک سو و کارایی و بهره‌وری این رویکرد از سوی دیگر باید به تصمیمات بانک و مقامات آن مربوط باشد و این موارد نیز باید در اوج بی‌طرفی سنجیده شوند.

این موضوع مبرهنه که بانک جهانی اگرچه یک نهاد توسعه‌ای است، اما در درجه اول یک موسسه مالی است می‌تواند در عملکرد نیز دارای انعطافاتی باشد. در تصمیم‌گیری در مورد سرمایه‌گذاری منابع عمومی محدود، بانک - مانند مشابه‌های بخش خصوصی خود - باید سرمایه‌گذاری‌های خرد پیشنهادی را ارزیابی کند.

با این حال باید اذعان کرد اگر چه در بانک جهانی و یا در صندوق بین‌المللی پول رعایت حقوق و قوانین بین‌المللی دارای اولویت است، اما نمی‌توان به‌طور مستقیم گفت این مؤسسات ملزم به رعایت قوانین حقوق بشری می‌باشند. ولی قواعد عرفی حقوق بشر بین‌المللی مصرح در اعلامیه جهانی؛ در اصل معطوف به حمایت از حقوق بشر در مقابل قدرت کشورها است و عملاً در قالب ادراک شده کنونی از این اعلامیه، تنها بر رعایت حقوق بشر در کشورها تمرکز دارد. از این رو، گسترش شمول چنین الزاماتی به حوزه‌های غیردولتی، مستلزم طرحی بنیادین و اصولی است و بر مبنای مفروضات، قابلیت الزام‌آوری و طرح حقوقی نخواهد داشت.^۲

این مقوله خود مبین دو چارچوب ساختاری برای این گونه نهادها است. یعنی هم بانک جهانی و هم صندوق را در بر می‌گیرد. آن مقوله را می‌توان در محدودیت‌های سیاسی متمرکز دانست. به عبارت دیگر در راستای احیا و معطوف سازی عملکرد این دو نهاد باید از سیاسی کاری جهت حمایت از تابعان حقوق بین‌الملل در سرزمین‌های مختلف پرهیز شود. همین رویکرد، خود موجبات رعایت حقوق بشر را فراهم می‌کند. از سویی در این عرصه دو ممنوعیت سیاسی کلی در رویکرد تقنینی وجود دارد که باید رعایت شود.

1. Amartya Sen

۲. زمانی، قاسم، بلوری، پیمان، (۱۳۹۴) مسئولیت‌پذیری بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول در حقوق بشر، مجله حقوقی بین‌المللی، ش ۵۲، ص: ۱۱۷

از طرفی می‌توان از نهادی مانند بانک جهانی این انتظار را داشت که در جهت سرمایه‌گذاری در طرح‌ها و پروژه‌های صنعتی و زیرساختی بر رعایت حفظ محیط زیست و عدم آلاینده‌گی آن و نیز حمایت از طرح‌هایی در جهت شکوفایی استعداد افراد و اقوام که این خود تقویت صلح و توسعه بین‌المللی است، حمایت کند.

صندوق بین‌المللی پول

تحقیقات صندوق بین‌المللی پول نشان داده است که پایداری رشد اقتصادی توسط نابرابری‌های افقی تضعیف شده است. نابرابری که اغلب با تبعیض مرتبط هستند، و تحقیقات اتحادیه اروپا نیز نشان داده است که نابرابری درآمد می‌تواند بر رشد و توسعه تأثیر منفی بگذارد.

آمارتیا سن، برنده جایزه صلح نوبل اقتصاد، در کتاب خود توسعه به عنوان آزادی، دولت‌ها را تشویق می‌کند که به گسترش آزادی‌ها به عنوان تعریفی از توسعه و ابزار دستیابی به آن نگاه کنند. وی به عنوان مثال خاطرنشان می‌کند که هیچ سابقه‌ای از کشوری دموکراتیک با مطبوعات آزاد که از قحطی رنج برده باشد وجود ندارد. او استدلال می‌کند که شاخص‌های اقتصادی، مانند تولید ناخالص داخلی سرانه و توزیع درآمد، نمی‌توانند آنچه را که واقعاً برای مردم مهم است از جمله آزادی‌های مرتبط با حقوق بشر، نشان دهد. در ماه مه ۲۰۰۱، کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل متحد این دیدگاه را در بیانیه‌ای جدی با استدلال برای ادغام بهتر حقوق بشر در استراتژی‌های توسعه، تکرار کرد.

اگر کمی عمیق‌تر به موضوع نگریسته شود تمام فعالیت‌های صندوق بین‌المللی پول به طور مستقیم یا غیرمستقیم به کاهش فقر و تقویت حقوق بشر کمک می‌کند. عدم تعادل اقتصاد کلان و به ویژه تورم بالا برای فقرا مضر است. ثروتمندان تا حدودی در برابر تورم محافظت می‌شوند زیرا دارایی‌هایی دارند که قیمت آن در دوره‌های تورمی افزایش می‌یابد. فقرا هیچ اتکالی مالی در برابر تورم نداشته و درآمد واقعی آنها اغلب کاهش می‌یابد. زیرا ممکن است قیمت‌ها سریعتر از دستمزدها افزایش یابد. علاوه بر این، تورم باعث ایجاد انحراف می‌شود و به تخصیص نادرست منابع کمک می‌کند که مانع رشد اقتصادی و اشتغال می‌شود. در کشورهای در حال توسعه، غیرعادی نیست که کارآفرینان دارای نفوذ سیاسی، از اعتبارات توسعه یافته بهره‌برده و اغلب با نرخ بهره یارانه‌ای این مهم را اجرایی کنند، اما گسترش بیش از حد اعتبار اغلب باعث تشدید بحران‌های مالی می‌شود. وقتی دولت‌ها برای کاهش عرضه اعتبار گام برمی‌دارند، شرکت‌های کوچک و متوسط اولین قربانیان هستند. هزینه پاکسازی پس از یک بحران مالی عموماً بر دوش همه مالیات‌دهندگان است و معمولاً فقرا بیشترین آسیب را متحمل می‌شوند. بنابراین ضروری است در طول بحران اطمینان حاصل شود که سپرده‌گذاران کوچک محافظت می‌شوند و مدیریت و سهامداران با عواقب تصمیمات ضعیف خود مواجه می‌شوند. در پرتو آنچه بیان شد در حالی که رشد، ثبات اقتصاد کلان، و یک سیستم پولی بین‌المللی که به خوبی کار می‌کند می‌تواند به محیطی کمک کند که از کاهش فقر حمایت نماید. آنها به تنهایی نمی‌توانند فقر را از بین ببرند یا از حقوق بشر حمایت کنند. بلکه تنها تعداد کمی از شرایطی هستند که باید برای تضمین رشد پایدار با کیفیت بالا وجود داشته باشند. صندوق بین‌المللی پول در چارچوب حمایتی که از طریق تسهیلاتی جهت کاهش فقر و رشد به اعضای کم‌درآمد ارائه می‌کند، استراتژی‌های توسعه‌ای را تشویق می‌کند که نه تنها به رفع عدم تعادل‌های داخلی و خارجی کمک می‌کند، بلکه باعث افزایش سطح سرمایه‌گذاری، کاهش فقر و باز کردن فرصت‌های اقتصادی برای همه می‌شود.^۱ بنابراین در بازخورد با آنچه بیان شد باید در انتها اذعان کرد حقوق بشر و ثبات اقتصاد کلان با یکدیگر نه تنها ناسازگار نبوده که می‌توان عنوان کرد یکی از مولفه‌های اساسی حقوق بشر و رعایت آن ثبات اقتصادی و چارچوب‌های اقتصادی است، چرا که هر دو نقش مهمی در مبارزه با فقر دارند. صندوق بین‌المللی پول با حمایت از سیاست‌های اقتصادی صحیح و تشویق گفت‌وگوی سازنده در جامعه مدنی، به حقوق بشر کمک می‌کند.

¹. Sérgio Pereira Leite, (2001), Human Rights and the IMF, A quarterly magazine of the IMF, Vol 38, N 4, p;54

آژانس چندجانبه تضمین سرمایه گذاری (میگا)^۱

راهکارهای بالقوه ای در سطح بین الملل برای تضمین سرمایه گذاری خارجی وجود دارد. یکی از این راهکارهای بالقوه آژانس چند جانبه تضمین سرمایه گذاری خارجی است.

جدا از ماهیت شکلی این سازمان باید اشاره کرد: برنامه تضمین سرمایه گذاری‌ها، بیمه بلند مدت در مقابل خطرات غیر تجاری را در اختیار سرمایه گذاران واجد شرایط قرار می دهد. پس برنامه این آژانس را می توان در چند مولفه مهم مورد بررسی قرار داد. نخست شروط سرمایه گذاران، شروط سرمایه گذاری، خطرات تحت پوشش و در نهایت رژیم حقوقی، جانشینی، حل و فصل دعاوی دانست. اینک به شرح ذیل این برنامه ها و مقررات حاکم بر آن را در چارچوب آژانس از یک سو و مقررات حقوق بشری از سوی دیگر مورد بررسی قرار می دهیم.

در ابتدا به سرمایه گذاران واجد شرایط می پردازیم. بنابراین برای استفاده از بیمه موسسه تضمین سرمایه گذاری چند جانبه، سرمایه گذاران باید دارای ملیتی به جز ملیت کشوری که سرمایه گذاری در آن صورت گرفته (یعنی کشور میزبان) باشند. برای آزمون ملیت، شرکتی دارای ملیت یک کشور عضو تلقی می گردد که دارای یکی از دو شرط زیر باشد:

۱- در کشور عضو تشکیل شده و محل اصلی آن نیز در آن کشور باشد.

۲- اکثریت سهام آن متعلق به اتباع آن کشور باشد.

در این زمینه، فرقی میان شرکت های خصوصی و دولتی وجود ندارد ولی شرکت مزبور باید به امور تجاری اشتغال داشته باشد. در صورتی که یک سرمایه گذار دارای تابعیت مضاعف باشد تابعیت کشور عضو میگا بر تابعیت کشور غیر عضو، و تابعیت کشور میزبان بر تابعیت سایر کشورهای عضو غالب است. بر اساس تقاضای مشترک کشور میزبان و سرمایه گذار، هیأت مدیره می تواند سرمایه گذاری اتباع کشور میزبان در همان کشور را تضمین نماید مشروط بر اینکه سرمایه موضوع تضمین از خارج کشور میزبان وارد گردد.^۲

به عنوان یک قاعده کلی، آژانس هیچ قراردادی را برای تضمین سرمایه گذاری‌ها منعقد نمی نماید مگر اینکه دولت میزبان اجازه صدور ضمانت نامه برای خطرات مورد نظر را داده باشد.^۳

دومین بحث در پرتو این رویکرد سرمایه گذاری های واجد شرایط است. این مقوله را می توان در پرتو حق های برشمرده شده در حقوق بشر نیز مورد واکاوی قرار داد. به نوعی الزامی است که آنها مد نظر قرار گرفته و مطمح نظر باشد. به هر حال میگا سه نوع عمده سرمایه گذاری را تضمین می کند. (۱) همه انواع سرمایه گذاری‌ها- شامل سرمایه گذاری های مالی و نیز وامهای اعطائی و ضمانت وامهایی که توسط سرمایه گذاران صورت گرفته است.

(۲) قراردادهای خدماتی، قراردادهای مدیریت، ترتیبات بیمه ای، حق امتیازها، اجاره ها و بالاخره موافقتنامه هایی که کلیه کارها توسط پیمانکار صورت می گیرد مشروط بر اینکه حداقل سه ساله باشند و ثانیاً پرداخت به پیمانکار عمدتاً مبتنی بر عملکرد طرح سرمایه گذاری باشد.

(۳) اوراق قرضه میان مدت و بلند مدت مربوط به طرح ها و اوراق بهادار مربوط به وامهای پروژه ای، مشروط به این که اوراق قرضه متعلق به یک سرمایه گذار باشد و یا به وسیله یک سرمایه گذار صادر شده باشد.

سومین برنامه در این آژانس برنامه حفاظتی است. بنابراین میگا سرمایه گذاری های واجد شرایط را در مقابل خطرات مربوط به انتقال ارز، مصادره و اقدامات مشابه، نقض قرارداد و جنگ و آشوب داخلی بیمه می نماید. خطرات مربوط به انتقال ارز عبارتند از هر گونه اقدامی که قابل انتساب به دولت کشور میزبان باشد و محدودیت هایی در تبدیل پولی ملی به ارزهای قابل تبدیل یا انتقال ارزهای قابل تبدیل به خارج ایجاد نماید. خطرات مربوط به مصادره و اقدامات مشابه عبارتند از هر گونه اقدام قضائی یا اقدام

^۱. Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA)

^۲. احد قلی زاده، (۱۳۷۸)، آشنایی با آژانس چند جانبه تضمین سرمایه گذاری میگا، مجله سیاسی- اقتصادی، ش ۱۴۲-۱۴۱، ص: ۱۶۰.

ماده ۱۵ کنوانسیون

^۳. ماده ۱۵ کنوانسیون

اداری یا ترک فعلی که به دولت میزبان قابل انتساب باشد و صاحب تضمین را از اعمال مالکیت یا کنترل یا از انتفاع ذاتی از سرمایه خویش محروم سازد. خطرات مربوط به نقض قرارداد عبارتند از هر گونه انکار یا نقض قرارداد با دارنده تضمین و توسط دولت میزبان در صورتی که دارنده تضمین دسترسی به یک مرجع قضایی یا داوری جهت رسیدگی به ادعای انکار یا نقض قرارداد نداشته باشد یا اینکه تصمیم اتخاذ شده توسط چنین مرجعی در مهلت تعیین شده صادر نشده باشد یا اینکه چنین تصمیمی قابل اجرا نباشد. خطرات مربوط به جنگ و آشوب داخلی عبارتند از هر گونه عملیات نظامی یا آشوب داخلی در سرزمین کشور میزبان.

بی شک آژانس می تواند اهرم موثری رای حمایت از محیط زیست، حقوق جمعی و حق توسعه و صلح و ارتباطات باشد؛ یعنی علاوه بر حقوق بشر سنتی نظیر حق بهداشت و کار و رفاه، می توان در این سازمان مهم بین المللی از قراردادهای سرمایه گذاری حمایت کرد که تحولات حقوق بشری نوین را در بر داشته باشد. نکته مهم این است که جهان هر لحظه در حال تغییر است و نیازهای نسل های جدید با پیشینیان متفاوت می باشد. زمانی حق کار و بهداشت بسیار مهم و حیاتی بود ولی حالا دیگر این قبیل از مولفه های حقوق بشری سنتی و قدیمی گردیده و جزو نیازهای مسلم می باشند ولی نیازهای جدید مانند حقوق همبستگی به صورت گسترده ای مورد درخواست قرار می گیرد. همانگونه که حقوق بین الملل در حال تکوین است، نهادهایی مانند آژانس میگا باید به نیازهای نوین حقوق بشری و حمایت از آن ها مانند نسل سوم حقوق بشر به خصوص حق بر محیط زیست و حق صلح و ارتباطات و توسعه عنایت ویژه ای داشته باشند.

نتیجه گیری

در تنظیم قراردادهای سرمایه گذاری با صبغه حقوق بشری و بین المللی، اصولا باید مواردی لحاظ گردد که هم سرمایه گذار و هم سرمایه پذیر و دولت میزبان از آن ها بهره مند و منتفع گردند و در آینده کمترین مشکل و عوارض بر آن مترتب گردد. کشورها باید این مسئله مهم را درک نمایند که دنیا در حال تحول سریع بوده و نمی توان با قوانین و مقررات بروز نشده انتظار سرمایه گذاری شرکت های بین المللی را داشته باشند؛ تاخیر در این موارد خصوصا برای کشورهای دارای پتانسیل های طبیعی و منابع زیرزمینی غنی می تواند ضررهای جبران ناپذیری را به دنبال داشته باشد.

شرکت های بزرگ بین المللی نمی خواهند که ریسک سرمایه گذاری در کشورهای در حال توسعه را پذیرا باشند و این مسئله به نظر منطقی و فاقد اشکال می باشد. لذا بهترین و آسان ترین راه درج قواعد حقوق بشری نوین به خصوص نسل های جدید حقوق بشر مانند حقوق همبستگی می باشد. باید پذیرفت که این نسل از حقوق بشر می تواند بیشتر در جهت منافع کشور میزبان باشد و بدین لحاظ در تنظیم قراردادهای سرمایه گذاری به آنها باید عنایت خاصی داشت. مواردی از قبیل حفظ محیط زیست و حقوق مربوطه مانند حفظ منابع بستر و زیربستر و موجودات زنده دریاهای و اقیانوس ها، حفاظت از آلودگی های نفتی و پتروشیمی، حفظ منابع گازی و جلوگیری از هدر رفت آن که می تواند در شاخص های مربوط به حق توسعه در نظر گرفته شود و نیز با روشن و واضح بودن اجرای قراردادهای سرمایه گذاری می تواند منافع قابل توجهی در جهت پرهیز از اختلاف و درگیری های احتمالی داشته باشد.

در قراردادهای سرمایه گذاری می توان بندهای مربوط به موارد حقوق همبستگی و مسئولیت های اجتماعی طرفین را ذکر کرد یا در بند شرایط مخصوص گنجانند تا در آیند و در صورت بروز اختلافات، مراکز حل اختلاف بدون هرگونه ابهامی به حل و فصل آن ها بپردازند.

در نهایت می توان قراردادهایی را برای هرکشوری تنظیم نمود که پتانسیل های خاص آن کشور در رابطه با سرمایه گذاری مدنظر می باشد. مثلا در تنظیم قرارداد با کشورهایی که منابع نفت و گاز فراوان دارند می توان در قراردادها به مواردی بیشتر عنایت داشت که حقوق توسعه ای و مسئولیت های اجتماعی شرکت ها و دولت میزبان در آن مورد عنایت بیشتری واقع گردد.

منابع

۱. اخوان زنجانی، داریوش (۱۳۸۷). جهانی شدن و سیاست خارجی، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، جلد ۱، ۱۳۸۷.
۲. سینگر، پیت، یک جهان: اخلاق جهانی شدن، مترجم: محمد آزاده، چاپ: نخست، تهران، نشر نی، ۱۳۸۷.
۳. اسکینی، ربیعا (۱۳۹۶). حقوق تجارت، کلیات، معاملات تجاری، تجار و سازماندهی فعالیت تجاری، تهران: انتشارات سمت.
۴. ضمیران، محمد؛ عبادی، شیرین (۱۳۷۵). سنت و تجدد در حقوق ایران تهران: گنج دانش.
۵. داوید، رنه؛ اسپینوزی، کامی ژوفره (۱۳۸۷). درآمدی بر حقوق تطبیقی و دو نظام بزرگ حقوقی معاصر، ترجمه حسین صفایی، تهران: نشر میزان.
۶. جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۷۵). مقدمه علم حقوق تهران: کتابخانه گنج دانش.
۷. صفایی، حسین (۱۳۹۹). قواعد عمومی قراردادهای، دوره مقدماتی حقوق مدنی، تهران: انتشارات میزان.
۸. کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۱). قواعد عمومی قراردادهای، مفهوم عقد- انعقاد و اعتبار قرارداد « تراضی»، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۹. جوان، موسی (۱۳۲۷). مبانی حقوق، تهران: چاپ رنگین تهران.
۱۰. کانت، ایمانوئل (۱۳۹۳). فلسفه حقوق، ترجمه: منوچهر صانعی دره بیدی، تهران: انتشارات نقش و نگار.
۱۱. جونز (۱۳۹۲). فلسفه حقوق (حقها) مبانی، ماهیت، قلمرو، محتوا و نارساییه، ترجمه مشتاق زرگوش و مجتبی همتی، تهران: انتشارات میزان.
۱۲. دادگر، یداله؛ ناجی میدانی، علی اکبر. (۱۳۸۲). شاخص های جهانی شدن اقتصاد و موقعیت ایران، پژوهشنامه بازرگانی، ۸ (۲۹).
۱۳. الحمادی، عبدالله. (۱۳۸۱). ماو مظاهر جهانی شدن، ترجمه عبدالله نکونام قدیمی، همشهری، ۷ (۲۲۴۳).
۱۴. بستانی، احمد. (۱۳۹۲). دو روایت از جهانشمولی حقوق بشر: نگرشی هرمنوتیکی، دو فصلنامه حقوق بشر، ۸ (۱۵).
۱۵. حبیبی مجنده، محمد. (۱۳۷۹). مبانی فلسفی حقوق بشر، نامه مفید، ۶ (۲).
۱۶. پروین، فرهاد؛ رودپشتی، عظیم اکبری. (۱۳۹۲). رویکردی تطبیقی در حقوق حاکم بر قراردادهای، مجله حقوقی دادگستری، ش ۸۲، ص: ۴۸.
۱۷. اسکینی، ربیعا، (۱۳۶۵). منابع حقوقی بیع تجاری بین المللی، مجله حقوقی، شماره ۷، ص: ۹۳.
۱۸. علومی یزدی، حمیدرضا؛ بابازاده، بابک. (۱۳۸۹). شیوه های تفسیر قرارداد در نظام حقوقی ایران و انگلستان، فصلنامه پژوهش حقوق، سال ۱۲، ش ۲۹، ص: ۲۴۶.
۱۹. ملکی، مصطفی (۱۳۹۶). امکان سلب حقوق مربوط به شخصیت در فقه و حقوق ایران، فصلنامه مطالعات حقوق، ۲ (۱۵).
۲۰. حاجی پور، مرتضی. (۱۳۹۶). تاثیر حقوق بنیادین بشری بر آزادی قراردادی، فصلنامه های پژوهش های حقوق خصوصی، ۶ (۲۰).
۲۱. بولانژه، ژان. (۱۳۷۶). اصل کلی حقوق و حقوق موضوعه، ترجمه علیرضا محمدزاده وادقانی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۲۶ (۱۰۵۸).
۲۲. زمانی، قاسم، بلوری، پیمان. (۱۳۹۴). مسئولیت پذیری بانک جهانی و صندوق بین المللی پول در حقوق بشر، مجله حقوقی بین المللی، ۵۲.
۲۳. احد قلی زاده. (۱۳۷۸). آشنایی با آژانس چند جانبه تضمین سرمایه گذاری میگا، مجله سیاسی- اقتصادی، ش ۱۴۲-۱۴۱، ص: ۱۶۰.
۲۴. United Nation Industrial Development Organization. (1996). Manual ON Technology Transaction Negotiation , Unido Publication, Vienna.
25. Brownsword, R. (2001). Human Rights in Private Law, edited by Daniel Friedman and Daphn Barak-Erez, Oxford and Portland Orgeon: Dr. Hart Pub.
26. Strickland H. (1991). The state action doctrine and the Rehnquist Court, 18 Hastings Constitutional Law Quarterly.
27. Trstenjak, Verica, Petra Weingerl. (2016). The Influence of Human Rights and Basic Rights in Private Law, Cham Heidelberg New York Dordrecht London: Springer International Publishing Switzerland.
28. Colombi C. (2010). Aurelia; Party Automony as a Fundamental Right in the European Union, European Review of Contract Law, vol. 3, 6 ERCL.

29. Collins, H. (2012). On the (In)compatibility of Human Rights Discourse and Private Law, vol.7, London: LSE Law (Society and Economy Working Papers).
30. Maria Niemi, H. (2022). The Use of Human Dignity in Legal Argumentation: An Analysis of the Case Law of the Supreme Courts of Finland, Nordic Journal of Human Rights, Volume 39, Issue 3.
31. Chirwa, D. M. (2006). The Horizontal Application of Constitutional Rights in a Comparative Perspective, Law, Democracy & Development University of Cape Town, Vol 10, No 2.
32. Sturmer, M. (2017). How Autonomous Should Private Law Be? Elements of private Law Constitution, in European Contract Law and Charter of Fundamental rights, edited by Hugh Collins, Itersentia: CambridgeAntwerp-Portland.
33. Sérgio Pereira Leite. (2001). Human Rights and the IMF, A quarterly magazine of the IMF, Vol 38, N 4.

